

FUNKCJONOWANIE SYSTEMU EDUKACJI W POLSCE W OKRESIE TRANSFORMACJI SYSTEMOWEJ

THE EDUCATIONAL SYSTEM IN POLAND DURING THE SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATION

Mieczysław Adamowicz^{1(A,B,C,D,E,F,G)}, Michał Kmiecinski^{2(A,B,C,D,F)}

¹Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

²Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Adamowicz M., Kmiecinski M. (2016), *Funkcjonowanie systemu edukacji w Polsce w okresie transformacji systemowej*. Rozprawy Społeczne, 4 (10), s. 39-45.

Wkład autorów:

- A. Zaplanowanie badań
- B. Zebranie danych
- C. Dane – analiza i statystyki
- D. Interpretacja danych
- E. Przygotowanie artykułu
- F. Wyszukiwanie i analiza literatury
- G. Zebranie funduszy

Streszczenie

Przedmiotem pracy jest system edukacji w Polsce, jego zmiany i sposoby finansowania. Celem jest przedstawienie obowiązującego systemu szkolnictwa przedszkolnego, wczesnoszkolnego, podstawowego, gimnazjalnego i ponadgimnazjalnego. Wykazano trendy w liczbie placówek edukacyjnych, liczbie i poziomie kwalifikacji nauczycieli oraz liczbie uczniów. Drugim głównym celem jest przedstawienie stanu i sposobu finansowania szkół. Materiał badawczy zaczerpnięto ze statystyki GUS, danych resortu, literatury problemu oraz dokumentów prawnych. Badania wykazały względną stabilizację systemu oświatowego w Polsce od ostatniej większej reformy w 1999 roku i ciągłe wprowadzanie korekt usprawniających jego funkcjonowanie.

Zauważono stopniowe ograniczanie liczby placówek szkolnych, znaczny spadek liczby uczniów i poprawę kwalifikacji nauczycieli co pozwoliło podnosić poziom jakościowy oświaty mimo niejednoznacznych ocen niektórych zmian w systemie oświatowym. Mimo spadkowych tendencji w liczbie szkół i liczbie uczniów ciągle wzrastały nakłady finansowane na funkcjonowanie szkolnictwa.

Słowa kluczowe: edukacja, system oświaty, reforma edukacyjna, polityka oświatowa, zarządzanie oświatą

Summary

The subject of the article is the educational system in Poland, its changes and mode of financing. Its aim is to present the actual educational system of preschool, early years school and primary school education forms as well as gymnasium and lyceums. The trends related to the number of education institutions, number of teachers and pupils as well as the level of teachers' qualifications are presented. The other aim of the paper is to describe the level and mode of schools financing. The research materials were retrieved from official statistics, educational administration data, other research literature and legal documents.

The research results indicate a relative stability of the educational system in Poland since the last reform in 1999 and continuous introduction of minor corrections improving its functioning. The research results points to a decreasing number of schools and population of pupils and an increasing level of quality of education. Some achievements in education are however questioned. Despite negative trends in the number of schools and pupils, an increase in educational expenditures has been noted.

Keywords: education, educational system, education reform, education policy, managing the educational system

Tabele: 0

Ryciny: 4

Literatura: 10

Otrzymano: 31.05.2016

Zaakceptowano: 15.11.2016

Wstęp

Szybki rozwój technologiczny i informacyjny zapoczątkowany w XX i kontynuowany w XXI wieku spowodował, że wiedza stała się najcenniejszym zasobem, który decyduje o poziomie egzystencji społeczeństwa i jest wykorzystywana w każdym aspekcie życia społecznego oraz gospodarczego. Dzisiejsze społeczeństwo jest określane

jako oparte na wiedzy. Jednym z głównych zadań stawianych państwu jest zapewnienie edukacji obywateli, ponieważ odpowiednie wykształcenie społeczeństwa jest gwarantem dobrobytu oraz długoterminowego rozwoju kraju. Wszystkie współcześnie wysoko rozwinięte, jak i rozwijające się państwa, doceniają znaczenie edukacji i w konsekwencji przeznaczają znaczne środki pieniężne ze swoich budżetów na oświatę, by jakość przekaza-

Adres korespondencyjny: Mieczysław Adamowicz, Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska, e-mail: adamowicz.mieczyslaw@gmail.com, tel.: 83 344 99 00

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Mieczysław Adamowicz, Michał Kmiecinski

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

zywanej wiedzy była jak największa. Stworzenie efektywnego systemu oświatowego jest wyzwaniem dla instytucji państwa. Polska nie stanowi pod tym względem wyjątku.

Celem pracy jest przedstawienie polskiego systemu oświaty i wychowania, jaki został zbudowany poczynając od 1999 roku, a także zarysu zarządzania i kierowania oświatą do końca 2015 r. Do napisania pracy wykorzystano analizę norm prawnych, dane statystyczne GUS oraz literaturę problemu. Praca nie obejmuje analizy podstaw finansowych systemu oświaty, które będą przedmiotem odrębnego opracowania.

System edukacji w Polsce

Organizację i działalność systemu edukacji w Polsce reguluje Ustawa o Systemie Oświaty, która obowiązuje od 7 września 1991 roku. Ustawę tę nowelizowano 70 razy w przeciągu 23 lat funkcjonowania, a ostatnią zmianą była ta, która weszła w życie 31 marca 2015 roku¹. Aktualny kształt polski system szkolnictwa uzyskał po wprowadzeniu 8 stycznia 1999 roku ustawy zmieniającej strukturę polskiej oświaty. Powołany w 2015 r. nowy rząd zapowiedział kolejne zmiany w systemie edukacyjnym Polski.

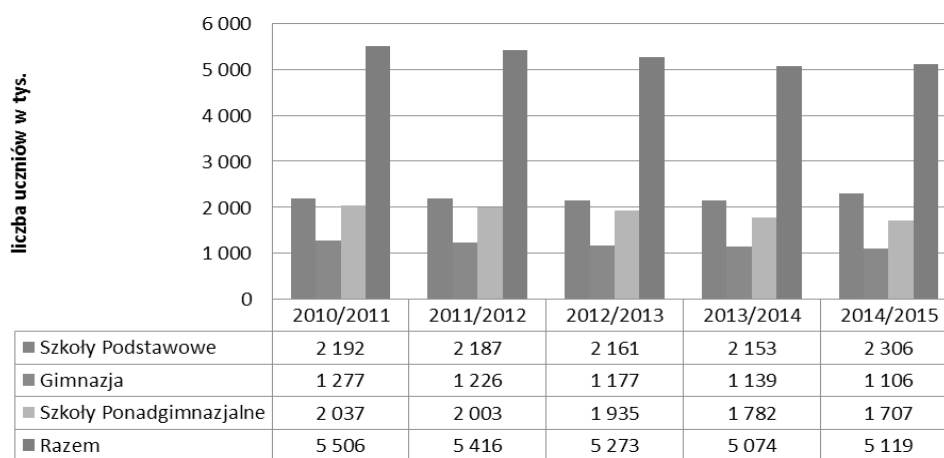
Polski system oświaty i wychowania obejmuje dzieci i młodzież w wieku 3-21 lat. Najmłodszy rozpoczynają edukację przedszkolną, najstarsi kończą szkoły ponadgimnazjalne. Górna granica wieku szkolnego może zostać przekroczona z powodów trudności edukacyjnych (np. powtarzanie klasy) albo poprzez kontynuowanie nauki po ukończeniu zasadniczej szkoły zawodowej w celu uzyskania świadectwa dojrzałości. Zgodnie z Konstytucją RP każdy obywatel posiada prawo do nauki, co przekłada się na bezpłatny dostęp do edukacji w szkołach publicznych. Obowiązek szkolny według prawa trwa od 6 do 18 roku życia, jednak tylko szkoła podstawowa i gimnazjum mają sta-

tus obowiązkowy. Polityka edukacyjna tworzona i prowadzona jest centralnie, natomiast administracja oraz prowadzenie placówek oświatowych jest zdecentralizowane, pozostając w gestii samorządów. Od roku 2010 liczba uczniów systematycznie się zmniejsza (wykres1). Uczniowie wszystkich typów szkół w latach 2010-2015 stanowili 13,3% ludności kraju.

Łączna liczba nauczycieli zatrudnionych w placówkach oświatowych w przeliczeniu na pełne etaty w roku szkolnym 2013/14 wyniosła 458,3 tys. Nauczyciele dyplomowani stanowili większość (ok 52%). Stopień mianowany posiadało 26,7% kadry pedagogicznej, nauczyciele kontraktowi stanowili 15,6%, stażyści 3,3% ogólnej liczby nauczycieli. Nauczycieli bez stopnia awansu zawodowego było 2,4% nauczycieli (GUS 2014, s. 120-122).

Edukację przedszkolną uznaje się jako pierwszy szczebel oświaty. Obejmuje ona dzieci w wieku 3-6 lat, a w niektórych przypadkach od 2,5 roku życia. Uczęszczanie dzieci 3-4 letnich jest nieobowiązkowe, a decyzję w tej sprawie podejmują rodzice. Nauka odbywa się w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych przy szkołach podstawowych, zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych. Przedszkola przeznaczone są dla dzieci 3-6 letnich, punkty przedszkolne i zespoły wychowania przedszkolnego dla dzieci w wieku 3-5 lat, a oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych dla dzieci 5-6 letnich (GUS 2014, s. 60). Według tzw. ustawy Przedszkolnej, która weszła w życie dnia 13 czerwca 2013, samorząd gminy od 1 września 2014 roku miał obowiązek zapewnienia miejsca w przedszkolu lub innych tego typu placówkach dla dzieci 5-letnich, od 1 września 2015 dla dzieci 4-letnich, a od 1 września 2017 roku dla dzieci 3-letnich (Pery, Mirela-Nawrot 2014, s. 14-15).

Organy prowadzące przedszkola publiczne oraz prywatne mogą pobierać opłaty za niektóre usługi. Zgodnie z ustawą o systemie oświaty jednym z głównych zadań JST jest zapewnienie możliwości

Wykres 1. Liczba uczniów w poszczególnych typach szkół w latach 2010-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego

¹ Według stanu na dzień 3 maja 2015 r.

Schemat 1. Obowiązujący schemat systemu edukacji (na dzień 5 maja 2015r)

Źródło: <http://edukacja.warszawa.pl/ksztalcenie-zawodowe/doradztwo-zawodowe/wsdz/6506-podstawy-prawne-dotyczace-szkolnictwa-zawodowego-w>

kształcenia poprzez organizowanie i zarządzanie przedszkolami publicznymi i prywatnymi oraz zapewnienie w nich bezpłatnych zajęć w ramach podstawy programowej wychowania przedszkolnego, w czasie nie krótszym niż 5 godzin dziennie. Za czas przebywania dzieci w przedszkolu powyżej 5 godzin rodzice płacą, też za dodatkowe posiłki i zajęcia. Gminy mogą, stosownie do potrzeb, organizować różnego rodzaju pomoc dla rodzin uboższych poprzez zwolnienie częściowe lub całkowite z opłat, pomoc rzeczową oraz materialną.

Podstawowymi zadaniami wychowania przedszkolnego jest przygotowanie dzieci do edukacji w szkołach podstawowych poprzez kształtowanie umiejętności społecznych dzieci, odporności emocjonalnej, wykształcenie czynności samoobsługowych oraz nawyków higienicznych i kulturalnych, wspomaganie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własne i innych, kształtowanie sprawności fizycznej, przygotowywanie do nauki pisania i czytania itp. (Pery, Mirela-Nawrot 2014, s. 22-25).

Wykres 2. Placówki przedszkolne w mieście i na wsi w latach 2009-2013

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, „Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2013/2014”, Warszawa 2014, s. 60.

W roku szkolnym 2013/2014 działało 21,5 tys. zarejestrowanych placówek wychowania przedszkolnego, w tym 10,4 tys. przedszkoli, 8,9 tys. oddziałów przedszkolnych przy szkołach podstawowych, 2,0 tys. punktów przedszkolnych oraz 0,1 tys. zespołów wychowania przedszkolnego. Na wykresie 2 widać systematyczny wzrost przedszkoli zarówno w miastach, jak i na wsi, stosunkowo taki sam poziom oddziałów przedszkolnych w miastach i niewielki spadek na wsi oraz systematyczny wzrost punktów przedszkolnych i zespołów wychowania przedszkolnego.

W roku szkolnym 2013/14 liczba dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym szacowano na 1 297,2 tys. W grupie wiekowej od 3 do 6 lat wychowaniu przedszkolnemu podlegało 75,3% dzieci (w miastach 84,4%, na wsi 58,6%) (GUS 2014, s. 61).

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty nauka w szkole podstawowej jest obowiązkowa. Do szkoły podstawowej uczęszczają dzieci w wieku od 7 roku życia, a od 2014 roku także dzieci 6-letnie (z dniem 1 września 2016 r. cofnięto obowiązek szkolny dla dzieci sześciolatków). Nauka trwa 6 lat i podzielona jest na dwa 3-letnie etapy:

- Klasy I-III – edukacja wczesnoszkolna, wyróżnia się kształceniem zintegrowanym (brak podziału na przedmioty). Lekcje prowadzone są przez jednego nauczyciela, tylko w niektórych przypadkach niektóre zajęcia powierza się specjalistom. W zależności od decyzji rodziców dzieci mogą uczęszczać na zajęcia religii i różnego rodzaju zajęcia pozalekcyjne. Celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie u dziecka rozwoju intelektualnego, społecznego, emocjonalnego i fizycznego. Obowiązuje ocena opisowa.
- Klasy IV-VI – obejmują zajęcia: j. polski, j. obcy nowożytny, historia i społeczeństwo, przyroda, matematyka, plastyka, muzyka, wychowanie fizyczne, zajęcia komputerowe, zajęcia techniczne, zajęcia z wychowawcą oraz w zależności od decyzji rodziców wychowanie do życia w rodzinie (od V klasy) i religia lub etyka.

Pod koniec VI klasy dzieci przystępują do sprawdzianu wiedzy. Egzamin ten jest opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną (CKE) i przeprowadzony przez Okręgowe Komisje Egzaminacyjne

(OKE). Egzamin ten nie ma wpływu na przyjęcie do gimnazjum czy ukończenie szkoły podstawowej.

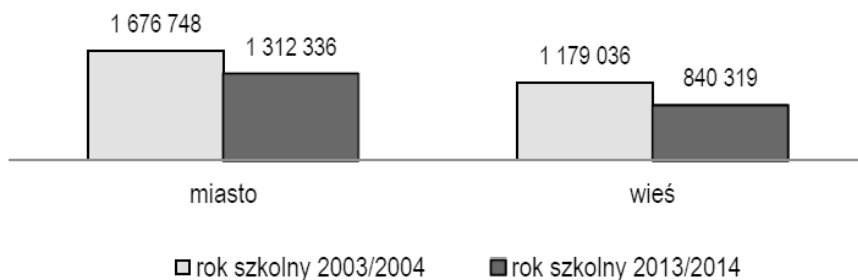
We wszystkich szkołach podstawowych publicznych i prywatnych realizowany jest wspólny program nauczania uwzględniający podstawę programową. W 2014 roku MEN przyjęło nową podstawę programową dla wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego. Według rozporządzenia głównymi celami kształcenia w szkołach jest:

- Przyswojenie przez dzieci wiedzy na temat faktów, teorii i praktyki oraz zasad, dotyczących przede wszystkim zagadnień bliskich doświadczeniom uczniów.
- Wychowanie u dzieci cech warunkujących funkcjonowanie w świecie.
- Zdobycie umiejętności wykorzystania zdobytej wiedzy.

W trakcie kształcenia ogólnego do najważniejszych umiejętności opanowanych przez ucznia zalicza się:

- Czytanie – umiejętność rozumienia, przetwarzania i wykorzystywania tekstów,
- Myślenie matematyczne – zdolność wykorzystywania obliczeń w życiu,
- Myślenie naukowe – umiejętności wysnuwania wniosków na podstawie obserwacji empirycznych,
- Umiejętność komunikacji w języku ojczystym,
- Zdolność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi – wyszukiwanie i korzystanie z dostępnych informacji,
- Umiejętność nauki,
- Umiejętność pracy zespołowej (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 maja 2014..., s. 1-2).

W roku szkolnym 2013/14 funkcjonowało 13 446 szkół podstawowych: w miastach 4662 szkół, na wsi 8923 szkół. Szkoły prowadzone są przez Jednostki Samorządu Terytorialnego (88,1%), sektor prywatny (11,6%), placówki prowadzone przez jednostki administracji rządowej (0,3%). Liczba uczniów w szkołach podstawowych z roku na rok systematycznie spada. Powodem jest panujący od kilkunastu lat niż demograficzny. I tak w roku szkolnym 2013/14 naukę pobierało 2,15 mln: w miastach 1,31 mln uczniów, na wsi 0,84 mln (wykre3).

Wykres 3. Liczba uczniów w miastach i na wsi w roku szkolnym 2003/04 i 2013/14

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, „Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2013/2014”, Warszawa 2014, s. 64.

Najważniejszym elementem reformy strukturalnej oświaty z 1999 roku było powołanie 3-letnich gimnazjów dla uczniów w wieku 13-16 lat. Nauka w tych placówkach jest obowiązkowa i ma charakter ogólny. W programie nauczania występują następujące przedmioty: j. polski, dwa j. obce nowożytnie, historia, wiedza o społeczeństwie, matematyka, fizyka, chemia, biologia, geografia, muzyka, plastyka, informatyka, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, zajęcia z wychowawcą oraz w zależności od decyzji rodziców religia albo etyka.

Na koniec III klasy przeprowadzany jest egzamin gimnazjalny, który ma sprawdzić, w jakim stopniu uczeń nabył wiadomości i umiejętności zawarte w podstawie programowej. Egzamin ten jest powszechny i obowiązkowy, odbywa się w tym samym czasie (kwiecień) na terenie całego kraju i jest sprawdzany przez wykwalifikowanych egzaminatorów z OKE wspomaganych i nadzorowanych przez CKE. Przystąpienie do niego, niezależnie od wyniku jest jednym z warunków ukończenia szkoły. Bierze się go także pod uwagę przy rekrutacji do szkół ponadgimnazjalnych. Składa się z trzech części:

- Humanistycznej – język polski, historia i wiedza o społeczeństwie,
- Matematyczno-przyrodniczej – matematyka, chemia, fizyka, biologia, geografia
- Język obcy nowożytny.

Podstawa programowa dla gimnazjów obowiązuje od 1 września 2009 roku. Sporządzono ją w kategoriach wymagań ogólnych i szczegółowych wyznaczających zakres umiejętności i wiedzy uczniów. W roku szkolnym 2013/14 na terenie kraju funkcjonowało 7612 szkół gimnazjalnych (4033 placówek w miastach i 3579 na wsi). W szkołach tych uczęszczało łącznie 1,1 mln uczniów. Do szkół większych uczęszczało łącznie 394,8 tys. gimnazjalistów, a w miastach 743,8 tys. Uczniowie gimnazjów stanowili 22,4% całej społeczności uczniów, którzy są objęci systemem szkolnym.

Kolejnym etapem kształcenia są nieobowiązkowe szkoły ponadgimnazjalne. Warunkiem przyjęcia ucznia do szkoły ponadgimnazjalnej w dużym stopniu jest ilość punktów uzyskanych na teście gimnazjalnych oraz na świadectwie. Na tym etapie kształcenia obowiązuje nauczanie przedmiotowe. Dla wszystkich rodzajów szkół i przedmiotów MEN określa podstawę programową kształcenia ogólnego. Przedmiotów można się uczyć na poziomie podstawowym lub rozszerzonym.

Od 1 września 2012 roku uczniowie rozpoczynający naukę w szkołach ponadgimnazjalnych podlegają nowej podstawie programowej, która jest powiązana z nauczaniem w gimnazjum. Oznacza to, że treści i wiadomości zapoczątkowane w gimnazjum kontynuowane są w szkołach średnich (Dziewulak 2013, s. 3). Następną zmianą jest likwidowanie od 2012 roku liceów profilowanych, techników uzupełniających, techników dla dorosłych i zasadniczych szkół zawodowych dla dorosłych. Według ustawy o systemie oświaty szkoły ponadgimnazjalne dzielą

się na następujące typy (Ustawa z dnia 7 września 1991 roku O systemie oświaty..., Art. 9):

- A. Liceum ogólnokształcące – szkoła 3-letnia, warunkiem nauki jest ukończenie gimnazjum i przystąpienie do egzaminu gimnazjalnego. Profile w tych liceach dają możliwość nauki na poziomie rozszerzonym (od 2 do 4 przedmiotów). Występują takie przedmioty jak: j. polski, 2 języki obce nowożytnie, wiedza o społeczeństwie, historia, wiedza o kulturze, podstawy przedsiębiorczości, matematyka, chemia, fizyka, biologia, wychowanie fizyczne, informatyka, zajęcia z wychowawcą oraz przedmioty na poziomie rozszerzonym. Nauka kończy się egzaminem maturalnym. W roku szkolnym 2013/14 działało 4004 placówek tego typu (łącznie szkoły dla młodzieży i dorosłych), do których uczęszczało 744,8 tys. uczniów.
- B. Technikum – ukończenie 4-letniego technikum umożliwia po zdaniu egzaminu maturalnego uzyskanie świadectwa maturalnego, a także dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe po zdaniu egzaminu zawodowego. Uczeń technikum musi wybrać 2 przedmioty, których będzie się uczył na poziomie rozszerzonym, powiązane z wybranym zawodem. Jednym z tych przedmiotów musi być matematyka, fizyka lub chemia, biologia albo geografia. Pozostałymi przedmiotami w technikum są: j. polski, 2 języki nowożytnie, wiedza o społeczeństwie, historia, wiedza o kulturze, informatyka, wychowanie fizyczne, podstawy przedsiębiorczości, edukacja dla bezpieczeństwa, zajęcia z wychowawcą oraz przedmioty zawodowe. Do 2084 szkół tego typu uczęszczało 517,7 tys. uczniów.
- C. Zasadnicze Szkoły Zawodowe – od 2012 roku szkoły prowadzą wyłącznie 3-letni program kształcenia. Na koniec nauki uczeń może przystąpić do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w celu uzyskania odpowiedniego dyplomu. Absolwent może także kontynuować naukę od II klasy liceum ogólnokształcącego dla dorosłych. W trakcie 3-letniej zasadniczej szkoły zawodowej występują następujące przedmioty: j. polski, j. obcy nowożytny, wiedza o społeczeństwie, historia, matematyka, biologia, geografia, fizyka, chemia, informatyka, podstawy przedsiębiorczości, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie fizyczne, zajęcia z wychowawcą, zajęcia zawodowe teoretyczne oraz praktyczne. W zależności od organu prowadzącego szkołę kształcenie w zawodowe przebiega w trybie czeladniczym bądź robotniczym. Zasadnicza Szkoła Zawodowa skupia się głównie na nauczaniu praktycznym, który obejmuje około 60% czasu przeznaczanego na kształcenie. Nauka prowadzona jest u pracodawców, z którymi szkoła posiada umowę (Dziewulak 2013, s. 3-4). W roku szkolnym 2013/14 funk-

cjonowało 1788 zasadniczych szkół zawodowych, a uczyło się w nich 185,6 tys. uczniów.

D. Szkoła Policealna – przeznaczona jest głównie dla osób posiadających wykształcenie ogólnokształcące, jednak matura nie jest tam wymagana. Szkoła ta umożliwia podejście do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w celu uzyskania dyplomu. Nauka trwa nie dłużej niż 2,5 roku, ale tylko po dwóch latach nauki można przystąpić do egzaminu. Istnieją szkoły policealne publiczne, niepubliczne z uprawnieniami szkół publicznych oraz niepubliczne bez uprawnień szkół publicznych. Dla dwóch pierwszych typów MEN określa czas trwania nauki dla poszczególnych zawodów. Szkoła policealna dla młodzieży prowadzi naukę w formie dziennej, zaocznej i wieczorowej natomiast dla dorosłych w formie zaocznej stacjonarnej. Aktualnie funkcjonuje 2457 szkół tego typu, z czego większość jest zarządzana przez podmioty prywatne, (77%) w których w skład wchodzi spółki prawa handlowego, osoby fizyczne, stowarzyszenia. Sektor publiczny prowadzi 23% ogólnej liczby szkół (GUS 2014, s. 81-82).

E. Szkoła Specjalna dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym przyspieszająca do pracy – nauka trwa 3 lata i kończy się uzyskaniem świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy. W 2014 roku działały 973 szkoły specjalne.

Uczniowie liceów ogólnokształcących i techników na koniec nauki piszą egzamin maturalny, który umożliwia kontynuowanie nauki na studiach wyższych. Składa się w dwóch części: wewnętrznego egzaminu ustnego przeprowadzanego przez komisję składającą się z nauczycieli szkolnych i zewnętrznego egzaminu pisemnego sporządzanego przez zewnętrzne komisje egzaminacyjne. Od 2015 roku obowiązują nowe zasady. Egzamin potwierdzający kwalifikacje ocenia poziom umiejętności i wiedzy, które uczeń zdobył w trakcie pobierania nauki.

Po reformie z 1999 roku polityka oświatowa została nakierowana przede wszystkim na szkolnictwo ogólnokształcące. Szkolnictwo zawodowe straciło na znaczeniu i utraciło swój dawny prestiż. Dramatycznie spadła popularność szkół zawodowych oraz technicznych wśród uczniów, którzy częściej wybierali ukończenie szkoły ogólnokształcącej i zdanie matury, niż wyuczenie się zawodu. Taka polityka spowodowała, że aktualnie gospodarza krajowa zaczęła odczuwać niedobór specjalistów. To spowodowało zwiększenie większej uwagi na szkolnictwo zawodowe.

Zarządzanie i kierowanie oświatą

Reforma systemu oświaty oraz administracji państwowej z 1999 roku spowodowały rozdział kompetencji zarządzania oświatą. Polityka oświato-

wa kraju jest tworzona i wdrażana przez instytucje centralne, zaś zarządzanie oświatą, a także kierowanie przedszkolami, szkołami oraz pozostałymi placówkami oświatowymi zostało zdecentralizowane. Oznacza to, że zadania te zostały przekazane w gestię jednostkom samorządu terytorialnego. Wychowanie przedszkolne, szkoły podstawowe i gimnazja zostały powierzone gminom, szkoły ponadgimnazjalne, specjalne oraz artystyczne powiatom, a województwom placówki na poziomie regionalnym i ponadregionalnym. Zarządzanie oświatą odbywa się na szczeblu krajowym, regionalnym, lokalnym i instytucjonalnym.

Na szczeblu krajowym zarządzanie oświatą spoczywa w gestii Ministra Edukacji Narodowej. Minister ds. oświaty i wychowania odpowiada za realizację i koordynację polityki oświatowej państwa oraz współpracuje w tej dziedzinie z wojewodami oraz innymi jednostkami zarządzającymi oświatą. Minister posiada szeroki zakres kompetencji, a do najważniejszych z nich zalicza się: ustalanie warunków przyjmowania uczniów do szkół, organizacja roku szkolnego, ustalenie ramowych planów nauczania, ustalenie podstaw programowych wychowania przedszkolnego, kształcenia ogólnego, ustalenie warunków oceniania i promowania uczniów, organizowanie i przeprowadzanie konkursów i olimpiad, wyznaczanie standardów wymagań egzaminów potwierdzających kwalifikacje (GUS 2014, s. 34-35).

Na szczeblu regionalnym funkcje zarządczą pełni Kurator Oświaty, który jest częścią administracji regionalnej, ale realizuje politykę kształcenia przez ministra edukacji. Kurator wykonuje w imieniu wojewody zadania w dziedzinie oświaty określone w ustawie oraz odrębnych przepisach na obszarze województwa. Do głównych zadań Kuratora należy: sprawowanie nadzoru nad szkołami publicznymi i niepublicznymi, wydawanie decyzji administracyjnych w sprawach określonych w ustawie, realizacja zadań organu wyższego stopnia dla jst i dyrektorów szkół, realizacja polityki oświatowej wyznaczonej przez państwo, pomoc, koordynacja i nadzór wychowawczy dzieci oraz inne zadania (Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty..., Art. 31).

Ustawa z 24 lipca 1998 roku ustanawiająca trójstopniowy podział terytorialny państwa określiła zadania dla gmin, powiatów i województw. Nowo utworzone wówczas powiaty uzyskały obowiązek prowadzenia i zakładania publicznych szkół ponadgimnazjalnych, szkół podstawowych i gimnazjalnych specjalnych. Ponadto odpowiadają za: nadzorowanie działalności szkół w sprawach finansowych i administracyjnych, określenie sieci szkół ponadgimnazjalnych, opracowywanie projektów strategii oświatowej dla całego powiatu, ewidencję niepublicznych szkół i placówek oświatowych.

Zadaniem własnym gminy jest zarządzanie i tworzenie publicznych przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów. Do najważniejszych zadań tych jednostek należy: nadzór finansowy i administracyjny,

wyznaczanie obwodów oraz ustalenie sieci publicznych szkół podstawowych, gimnazjów i przedszkoli, nadzór spełniania przez uczniów obowiązku nauki i obowiązku szkolnego, prowadzenie ewidencji dzieci i młodzieży w wieku 3 do 18 lat, współdziałanie z instytucjami nadzoru pedagogicznego, prowadzenie działań kadrowych wobec dyrektorów szkół i przedszkoli, zagwarantowanie podległym im placówkom oświatowym materialnych i lokalnych warunków do realizacji zadań dydaktyczno-wychowawczych (Majchrowicz-Jopek 2012).

Ostatnim szczeblem zarządzania szkołą lub inną placówką oświatową jest dyrektor, który jest wybierany w drodze konkursu. W skład komisji konkursowej wchodzi przedstawiciele organu prowadzącego szkołę i kuratorium oświaty oraz przedstawiciele związków zawodowych, rady rodziców i nauczycieli. Możliwe jest też wybranie dyrektora przez organ prowadzący w trybie pozakonkursowym tylko wtedy, gdy nie zostanie wyłoniony w konkursie. Kadencja dyrektora szkoły trwa zazwyczaj 5 lat i może trwać wiele kadencji (Herbst 2012). Dyrektor szkoły odpowiada za: kierowanie szkołą i jej reprezentację na zewnątrz, pełni opiekę nad podległymi mu uczniami oraz sprawuje nadzór pedagogiczny, realizuje uchwały rady pedagogicznej szkoły, odpowiada za sprawy finansowe szkoły, zapewnia bezpieczeństwo uczniom w czasie prowadzonych zajęć i odpowiada za organizację i przebieg egzaminów i sprawdzianów, inne zadania wynikające z przepisów. Dyrektor jest też kierownikiem zakładu pracy, jakim jest szkoła. W zakres jego kompetencji wchodzi też zatrudnianie i zwalnianie nauczycieli oraz pracowników niepedagogicznych, przyznawanie im nagród oraz wymierzanie kar i pouczeń.

Drugim organem zarządczym w szkole jest rada pedagogiczna, w skład której wchodzi nauczyciele oraz przewodniczący w postaci dyrektora szkoły.

Na zebrania mogą być zaproszone osoby trzecie. Rada musi być zwoływana nie mniej niż dwa razy w ciągu roku szkolnego. Do kompetencji rady pedagogicznej należy m.in. akceptowanie planów pracy szkoły, zatwierdzanie uchwał dotyczących wyników kwalifikacji oraz promocji uczniów, określenie organizacji doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz podejmowanie uchwał dotyczących skreślenia z listy uczniów (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty..., Art. 41).

Wnioski

System oświaty w Polsce od 1989 r. poddawany był reformom, których efekty nie zawsze były pozytywne. Reformy z lat 90 XX wieku wprowadziły pewną stabilizację. Aktualnie zanoszą się na zmiany, które mogą wycofać rozwiązania uznane za niekorzystne.

System edukacji w Polsce ulegał częstym zmianom. Na aktualny stan organizacyjny szczególny wpływ miały reformy w latach 1991 i 1999. Do 2015 roku ustawa oświatowa nowelizowana była kilkadziesiąt razy, zasadnicze zręby systemu pozostały niezmienione i obejmują edukację przedszkolną, wczesnoszkolną, szkołę podstawową, gimnazjum oraz różne formy szkół licealnych, technicznych, zawodowych i różne formy szkół policealnych. W ciągu ostatniego dziesięciolecia obserwuje się niewielki spadek liczby szkół za wyjątkiem placówek wychowania przedszkolnego i znaczny spadek liczby uczniów, co jest następstwem długotrwałego niżu demograficznego. Reformy wprowadzone w latach 90-tych XX wieku zapewniły pewną stabilizację systemu, lecz nie wszystkie zmiany są oceniane pozytywnie. Zapowiadane przez nowy rząd zmiany w systemie oświaty powinny być przeprowadzane ostrożnie by nie zaprzepaścić faktycznych osiągnięć.

Literatura:

1. Dzięwulak D. (2013), *Kształcenie zawodowe w Polsce i w wybranych państwach Unii Europejskiej*. Biuro Analiz Sejmowych, Warszawa.
2. Główny Urząd Statystyczny (2014), *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2013/2014*. Warszawa.
3. Herbst M. (red.) (2012), *Zarządzanie oświatą*. Biblioteczka oświaty samorządowej, Wydawnictwo ICM, Warszawa.
4. <http://edukacja.warszawa.pl/ksztalcenie-zawodowe/doradztwo-zawodowe/wsdz/6506-podstawy-prawne-dotyczace-szkolnictwa-zawodowego-w> (data dostępu: 5 maja 2015 r.).
5. Konarzewski K. (2004), *Reforma oświaty RP*. Wyd. ISP, Warszawa.
6. Majchrowicz-Jopek E. (2012), *Wybrane problemy wykonywania zadań oświatowych przez jednostki samorządu terytorialnego*. SGH, Warszawa.
7. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Kierunki realizacji polityki oświatowej na rok szkolny 2014/2015, <http://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/kierunki-realizacji-polityki-oswiatowej-na-rok-szkolny-2014-2015- rok-szkolny-zawodowcow.html> (data dostępu: 5 maja 2015 r.).
8. Pery A., Mirela-Nawrot C. (2014), *Realizacja zadań gminy w zakresie zarządzania edukacją przedszkolną*. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 maja 2014 zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.
10. Ustawa z dnia 7 września 1991 roku O systemie oświaty (Dz.U.1991 Nr 95 poz. 425 ze zm.).